

Игор Цвијановић

КРВАВА АМЕРИЧКА ЕПОПЕЈА

Отац модерног рачунарства Алан Матисон Тјуринг познат је, између осталог, и по тесту који је смислио како би се оценила способност машина да демонстрирају интелигенцију, првенствено у комуникацији. Дејвид Кракауер, председник научног теоријско-истраживачког Института Санта Фе, на којем Кормак Макарти ствара као резидент последњих двадесетак година, каже да је сасвим сигурно да ће неко пасти на Тјуринговом тесту код Макартија ако га упита за његове књиге. Или, још горе, ако поведе разговор о својим књигама. По Кракауеровом суду, заснованом на пријатељству и сарадњи дугим двадесет година, Макарти није заинтересован за причу о својим делима, што у доброј мери осликава његов статус енигматичног аутора повученог из јавности који доминира америчком књижевношћу у последњих четрдесетак година. Интервјуи с Макартијем су ретки – чувено је његово једино гостовање на телевизији 2007. код Опре Винфри – а у јавности се готово не појављује (Макарти је унапред отказао свако учествовање у промоцији најновијих романа, *Луџник* и *Сџела Марис*). До 1991. ниједан његов роман није премашио тираж од пет хиљада примерака, па је Макарти дуго важио за „најбољег непознатог писца у Америци“. Наредне године је издао роман *Сви џи леџи коњи* и постао нашироко познат аутор, овенчан највећим признањима која се могу добити у америчкој књижевности. Шира пажња критике и јавности донела му је и пажњу Холивуда (режисери попут браће Коен, Џона Хилкоута, Ридлија Скота и Џејмса Франка снимали су филмове по његовим романима или сценаријима) и поновну евалуацију ранијих дела. Тако је готово незапажени *Крвави меридијан* (1985) накнадно стекао репутацију једне од највећих књига америчке књижевности, завредивши хвалоспеве критичара попут Харолда Блума и аутора као што су Филип Рот и Дејвид Фостер Волас, те се нашао на листи сто најбољих романа *The Times*-а написаних на енглеском од 1923. до 2005.

Кормак Макарти (рођен као Чарлс Џозеф Макарти 1933) данас се сматра једним од највећих живих писаца америчке књижевности. Аутор је дванаест романа, две драме, пет филмских сценарија и три кратке приче. Његова проза обично се тематски дели у три циклуса, одређена према месту радње. Прву групу сачињавају романи који се баве Тенесијем, и који су углавном и настали тамо: *Чувар воћњака* (*The Orchard Keeper*, 1965), *Тама најкрајња* (*Outer Dark*, 1968), *Дејше божје* (*Child of God*, 1973; *Дејше божје*, прев. Никола Матић, „Контраст издаваштво“, 2017) и *Саџри* (*Suttree*, 1979; *Саџри*, прев. Игор Цвијановић, „Контраст издаваштво“, 2019). У другој фази Макарти се бави трусним поднебљем америчког југозапада: *Крвави меридијан* (*Blood Meridian*, 1985; *Крвави меридијан*, прев. Горан Капетановић, „Дерета“, 2017), *Сви џи леџи коњи* (*All the Pretty Horses*, 1992; *Сви џи леџи коњи*, прев. Горан Капетановић, „Веobook“, 2011), *Прелаз* (*The Crossing* 1994),

УВОД

Градови у равници (*Cities of the Plain*, 1998)¹ и *Ово није земља за сџарце* (*No Country for Old Men*, 2005; *Ово није земља за сџарце*, прев. Вук Шећеровић, „Контраст издаваштво“, 2019), *Пуџ* (*The Road*, 2006; *Пуџ*, прев. Данило Лучић, „Контраст издаваштво“, 2016), *Пуџник* (*The Passenger*, 2022; *Пуџник*, прев. Игор Цвијановић, „Контраст издаваштво“, 2023) и *Сџела Марис* (*Stella Maris*, 2022; *Сџела Марис*, прев. Игор Цвијановић, „Контраст издаваштво“, 2023),² по много чему особени романи у Макартијевом опусу, припадају позној фази његовог стваралаштва.

Макарти у већини романа сецира инхерентно насиље у појединцу, нарочито кад се он сукоби с окружењем и поведе властитим нагонима, занемарујући границе разума и друштвених конвенција. Своје јунаке не подвргава морализацији – он само прецизно, неретко натуралистички, анализира мрачну страну људске природе као нераздвојиви део стварности. „Не постоји живот без крвопролића. Замисао да наша врста може некако напредовати, да сви могу живети у хармонији, заправо је опасна идеја. Људи заведени том претпоставком су први који ће предати душу, своју слободу. Жеља да тако буде направиће роба од човека и обесмислити му живот“, каже Макарти у ретком интервјуу из 2009. Макартијеви јунаци немају илузија о савршеном складу. Они су инстинктивно (Лестер Балард у роману *Деџе бојје*) или промишљено (Корнелијус Сатри у *Саџрију*), односно демонски прорачунато (судија Холден у *Крвавом меридијану*) свесни да свет обитава у хаосу или стању вечитог рата. „Рат је одувек био овде. Још пре човека, чекао га је. Врхунски занат чекао је свог врхунског занатлију. Тако је одувек било, тако ће увек и бити. Тако и никако другачије“, каже судија Холден у *Крвавом меридијану*. Макартијева визија света можда јесте нихилистички суморна, али је и својеврсно црно огледало цивилизације, од њених апокалиптичних похода на Нови свет у *Крвавом меридијану* до потпуног самоуништења у *Пуџу*.

О темама насиља, али и морала, сукоба технологије и природе и уопште генезе цивилизације, Макарти говори особеним, самоизграђеним стилем заснованим на пророчком језику чије су реченице уједно и „животодавне и смртоносне“, како их је описао Сол Белоу. Макарти користи редуковану интерпункцију, избегавајући зарезе у највећој мери и никад не користећи тачку зарез, знак који је назвао „идиотлуком“. Зарезе најчешће замењује везник *и*, па Макартијева проза одзвања библијским полисиндетонима, дајући његовом приповедању епску ауру. Његово преосмишљавање правописних правила подразумева и изостанак наводника у дијалозима („Нема разлога да се странице унаказе чудним ситним знаковима“), а саме размене између ликова не прате ауторове напомене о томе ко шта изговара. За његове антивестерн романе о Југозападу карактеристични су и цели дијалози на шпанском без превода, којима Макарти потцртава културну и лингвистичку комплексност тог поднебља које обједињује територије САД и Мексика. Неки од његових јунака, иако англосаксонских имена, заправо су и изворни говорници шпанског, попут Џона Грејдија Кола и Биљија Параме из *Трилојије о ђраници*, а можда чак и судије Холдена из *Крвавог меридијана*. Тема насиља и специфичност стила Кормака Макартија, међутим, тек су најупадљивије особине

¹ Три романа из деведесетих позната су и као *Трилојија о ђраници* и често се могу наћи у једнотомном издању.

² *Пуџник* и *Сџела Марис* такође чине комплементарну целину иако су засебни романи.

његовог стваралаштва. За дубље разумевање опуса потребно је размотрити и друге карактеристике његових појединачних дела: наративне слојеве, језичку комплексност, ерудитни вокабулар и филозофску потку Макартијевих приповести.

Кормак Макарти је с приличним закашњењем постао доступан српским читаоцима. Први његов роман објављен је код нас тек 2007, четрдесет две године пошто је Макарти објавио првенац *Чувар воћњака*. Утисак је да перцепција о важности Макартијевог дела на овим просторима још није у складу с његовом књижевном вредношћу, иако би се рекло да поднебље историјски склоно експлозијама насиља какво је наше има шта да прочита и о себи у њима. Текстови на предстојећим страницама *Поља*, који осветљавају његов опус из различитих перспектива, могли би да представљају мали корак у том смеру. Темат посвећен стваралаштву Кормака Макартија доноси једну његову необјављену причу, одломак из најновијег романа *Лушник*, који ће се тек појавити код нас, критичке осврте на свих дванаест романа од 1965. до 2022, као и два ретка интервјуа, од којих је један заправо неформална преписка с ученицима средње школе која приказује Макартија у нешто другачијем светлу него иначе.